

DOI: 10.18427/iri-2017-0035

Mi ma a tanár, a pedagógus feladata? Oktat vagy nevel is?

© Fekete Deák Ildikó, © Jakab Judit

**Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és
Társadalompolitika Doktori Program, Debrecen**

ideakildiko@gmail.com

A címben megfogalmazott kérdés gyakran elhangzik pedagógusok, oktatáskutatók körében, és deklaratív szinten mindenki tudja a jónak gondolt választ: a pedagógusnak az oktatás mellett legalább ugyanolyan arányban nevelnie is kellene. Ha tovább feszegetjük a problémát, kérdések sokasága fogalmazódik meg: Mit is jelent tulajdonképpen az iskolai nevelés? Mennyire megfogható, mennyire tudatos tevékenység? És mi van a „rejtett tantervvel”? A mindenkori oktatási rendszerek vagy a tanárképzés módja mennyire befolyásolják az iskolai nevelés alakulását? Miben mérhető az eredményessége?

Jelen tanulmányomban a felsorolt aspektusok egy kis szeletét szeretném megvizsgálni. Elsősorban arra vagyok kíváncsi, hogy mit gondolnak egy székelyföldi kisvárosban/községben az iskolai nevelésről a pedagógusok? Mennyire tartják fontosnak? Egyáltalán mire gondolnak, amikor nevelésről kérdezem őket? Szerintük hogyan jelenik meg a nevelés az iskola hétköznapi világában? Az ő munkájukban? Rákérdeztem az értékpreferenciáikra is, hogy képet kapjak a pedagógusok által fontosnak tartott „aktuális” értékekről, amelyek azt is megmutathatják, hogy a ma iskolájában vannak-e mindenki által elfogadott közös értékek, esetleg életkor, szakmai tapasztalat mentén megfigyelhetőek-e különbségek. Ehhez a kérdéshez szorosán kapcsolódik a „jó tanár” jellemzőinek megnevezése, amely felszínre hozhatja azokat a tulajdonságokat, amelyek nyomán megrajzolható egy kisvárosi iskola „jó tanárjának” profilja.

Köztudott, hogy a romániai oktatási rendszer nagymértékben teljesítményorientált, elsősorban a mérhető tudásra koncentrál, erre helyezi a hangsúlyt. Feltevésem szerint mindez azt eredményezi, hogy a pedagógusi szerepkör egyre inkább a tárgyi tudás átadására korlátozódik, és ezzel a gyakorlattal a nevelés óhatatlanul a háttérbe szorul. Kutatásomban tizenöt, az általános iskola felső tagozatán tanító pedagógussal készítettem interjút, akik mind az életkorukat, mind a végzettségüket tekintve igen különbözőek.

Szakirodalmi áttekintés

A szocializáció az egész életen át tartó, jellegzetes életkori szakaszokban meg-megújuló folyamat, a személyiségfejlődés egyik legfontosabb alappillére. Az elsődleges szocializáció színtere a család, a másodlagos szocializáció legfontosabb színtere a gyermek életében előbb az óvoda aztán pedig az iskola. Az iskola, a szocializáció egyik intézményes színtere. Célja, hogy az iskolai oktatás, nevelés által

a tanulók a társadalom által fontosnak tartott információkat, készségeket, értékeket elsajátítsák. Az iskolai szocializáció során a gyermeknek meg kell tanulnia együttműködni másokkal, megfelelni a külső elvárásoknak, valamint kialakítani a viselkedés új szabályait. Az iskola új szerepek, funkciók gyakorlására kínál terepet, emellett a kortárs csoport elvárásait, normáit, értékrendjét közvetíti az egyéhez.

A pedagógus az a személy, aki az intézményes szocializáció személyi közvetítője, nevel és oktat, a társadalmi értékek, normák, elvárások, képviselője a gyermek számára. A pedagógus feladatköre a tanulók képességfejlesztésén, az ismeretek átadásán, és a motiváláson túl a nevelésben is megnyilvánul. A nevelésről és a nevelés fogalmáról hétköznapi szinten nagyjából mindenkinek van véleménye többnyire a cselekvéshez kötötten. Elméleti szinten eltérőek az álláspontok, de általános megfogalmazás szintjén egyetértés van abban, hogy a nevelés által az emberek a felnövekvő generációt valamilyen formában, a tudatosság valamely szintjén nevelésben részesítették. Baska Gabriella (2006) szerint a nevelés az emberi társadalmak jellemzője, amely által a társadalom fenntartja, újratermeli önmagát. Megfogalmazza, hogy a társadalom számára létkérdés az, hogy a gyerekek, a fiatalok, a felnövekvő generációk a nevelés hatására milyen szinten tudják kimeríteni képességeiket, és elsajátítani a társadalom szabályait. A nevelés átfogó célját azon értékek kell, hogy meghatározzák, amelyek a társadalom egészében érvényesülnek. Megfogalmazza továbbá, hogy „*a nevelés nevelő és növendék kölcsönhatása, vagyis szociális interakciók rendszere*” (Baksa, 2006:4).

Zrinszky László (2002) szerint „*a nevelés az a tevékenység, amellyel valakik (alapesetben: a felnőttek) úgy kívánnak hatni másokra (alapesetben a felnövekvőkre), hogy azok optimálisan fejlődjenek, megerősödjenek abban, amit a nevelők kívánatosnak tartanak, és maradandóan változzanak meg mindabban, amik a nevelők szerint nem kívánatos*” (Zrinszky, 2002:14). „*A nevelés lényege az érték közvetítés vagy értékteremtés*” (Bábosik, 1999:9).

A személyiségfejlődés és annak formálódása és a nevelés szükségszerűen szorosan összefügg egymással. Fáyné Dombi Aliz (2011) Pedagógusképzés, pedagógus pálya, kiterjesztett pedagógus szerep című munkájában leszögezi: „*A pedagógus személyisége a nevelési hatások forrása mind általános emberi viszonylatban, mind a hivatás jellegzetességeinek vonatkozásában. Ezek a hatások részben spontán módon hatnak, részben egy megtervezett nevelői hatásrendszer részeként funkcionálnak, de mindenképpen mintaként jelentkeznek. Hogy a mintaadás folyamata mennyire eredményes, az nemcsak a pedagógus felkészültségétől, hivatásazonosulásának szintjétől függ, hanem attól a speciális kapcsolattól is, amely tanítványaihoz fűzi*” (Fáyné 2011:5-6).

Burány Mariann (2010) Új kép- pedagógusok és szülők folyóiratában 2010-ben megjelent „Az oktatás és nevelés mint foglalkozás” című írásában megfogalmazza azt, hogy jó pedagógusnak lenni nem elég csupán a hivatástudat, elhivatottság is szükséges. Az elhivatott pedagógus viseli gondját a „jövőnek”! Odaadását, fáradozását nem lehet pénzzel megfizetni (Burány 2010). E komplex szakma összetevőiként említi a:

- *Hivatást*, ami „lelki megszólítottaságot” meggyőződést jelent
- *Mesterséget* mint ami egy speciális arculatot, hitelességet takar
- *Szakmát*: mint professzionalizmus és
- *Foglalkozást*: ami, státuszt, pozíciót, szerepkötelességeket, és a személyiség megfelelését jelenti és feltételezi (Burány 2010).

Rene Hubert (1965) szerint a tanár legfontosabb kompetenciája a "tanítási hivatás"

amely abban fejeződik ki hogy meghívva érzi magad erre a feladatra és képes is megvalósítani. Szerinte a pedagógusi hivatásnak három jellemzője van: a pedagógusi szeretet, a szociális és kulturális értékekben való hit, és a felelősségtudat a gyermekek, a haza és az emberiség iránt. A szerző szerint tanárnak lenni egy örökös mű amely sok türelmet igényel, sok bizonytalan pillanatot okoz, sok tanulást követel, és az eredmény nem mérhető sem mennyiségileg sem azonnal. (Sălăvăstru, 2004:151)

Dorina Sălăvăstru (2004) szerint egy tanár munkájában az osztálytermi tanítás nemcsak a tananyag átadásának a helyszíne egy akadémiai szertartás szerint, és a tanár nemcsak egy olyan személy aki tartalmakat javasol, feladatokat oszt ki, és elvár bizonyos viszonyulási és viselkedési formát. Az osztályteremben sokkal többet tanulnak mint tananyagot. Egy életlekét tanulnak meg. A tanár felkelti és fenntartja a gyermekek érdeklődését az új dolgok iránt. *"Bevezeti őket a szociális életbe, erősíti önbizalmukat saját erejükben, és segít megtalálni identitásukat"*. Ezek csak úgy valósulhatnak meg ha a tanár birtokában van mindazon kompetenciáknak amelyek a tanítás folyamatában érvényre jutnak. (Sălăvăstru, 2004:151-152)

Több szakmai írás azt hangsúlyozza, hogy nem csak a pedagógus lexikális tudása a fontos, hanem személyisége is, ami hatással van a tudás átadásának a módjára. A pedagógus egyik legfőbb eszköze saját személyisége, hiszen magatartása, viszonyulása minta a gyermek számára. Amellett, hogy jól ismeri szaktárgyát – olyan emberi tulajdonságokkal, kvalitásokkal is rendelkeznie kell, amelyek mintaként hatnak a diákokra.

Istvánfi Zoltán (2011) „A pedagógus személyiségének jelentősége és hatása a nevelési és oktatási folyamatban” című írásában az oktatás két aspektusáról ír. Az egyik a „világi oktatás”, ami az ismeretek és az elméleti tudás átadásában nyilvánul meg, a második pedig az ún „Educare” ami az emberi értékek közvetítésében fejeződik ki. Amint maga a szó jelentése is sugallja, az Educare azon belső értékek felszínre hozását jelenti, amelyek minden emberben fellelhetők. Az igazságosságot, az erkölcsöt, a békét, a szeretetet, vagy az erőszak nélküliséget nem lehet kívülről megszerezni, ezeket csakis belülről lehet felszínre hozni. Az Educare tehát az oktatás különösen fontos aspektusa, ami az emberi értékek felszínre hozásában és gyakorlati alkalmazásában érvényesül (Istvánfi, 2011). A pedagógusi munkában ezen két hatás együttes érvényesülése szükséges ahhoz, hogy a pedagógus hatékony legyen munkájában. A pedagógusnak elsősorban rendelkeznie kell a fent említett emberi értékekkel, hiszen csakis úgy tudja felszínre hozni azokat a gyerekekben. Személyisége nemcsak pillanatnyi befolyásolással bír, hanem a mintaadás során a gyermek alkalmazkodóképessége és normakövetése kialakulásának a meghatározója. A pedagógusi feladatkör egyik legfontosabb eleme, a társadalmi elvárásokhoz való alkalmazkodásnak a segítése, valamint a gyermek önmagával és embertársaival való harmonikus kapcsolat kialakulásának segítése (Burány 2010).

Carl Rogers amerikai pszichológus szerint a személyiség csak akkor alkalmas a fejlődésre, ha elfogadó légkör, bizalom veszi körül. A jó pedagógusnak számtalan olyan képességre van szüksége, ami a gyermek fejlődését segíti. Ezen képességek közül az empátiát és a gyermek szeretetét emeli ki Rogers. Szerinte minden erre a két tulajdonságra tud felépülni (Burány 2010).

Oktatás és nevelés egyensúlya, az oktatási rendszer hatásai

Csapó Benő (2000) Az oktatás és a nevelés egysége a demokratikus gondolkodás fejlesztésében című írásában az oktatás és a nevelés összefüggését, szoros kapcsolatát tárgyalja. „A nevelés megteremti a közös munka feltételeit, kialakítja az együttműködés kereteit, az értékek formálása révén motivál a tanulásra, értelmet ad az erőfeszítéseknek, célszerűvé teszi a megszerzendő tudás felhasználását” (Csapó, 2000), ezért elválaszthatatlan az oktatástól.

A pedagógusok munkáját az oktatás módját, mibenlétét és maga az oktatás folyamatát nagymértékben meghatározza az adott oktatási rendszer, és annak elvárásai. Az oktatási rendszer működését meghatározzák azok a társadalmi folyamatok, amelyek aktuálisan zajlanak egy adott társadalomban. Az oktatási rendszer felépülése, szerkezete és működése nagy hatással van a pedagógusi hivatás gyakorlására, így az oktatás és a nevelés egyensúlyára is. Papp Sándor (2004) „Az oktatás és nevelés műhelye vagy szolgáltató intézmény?”, az Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesületének honlapján megjelent írásában a közoktatásra vonatkozólag két aggasztó jelenségre hívja fel a figyelmet. Elsőként megfogalmazza, hogy a mai gazdasági-technológiai rendszerek igényeinek megfelelően, az oktatás "szolgáltatássá", egyfajta "áruvá" válik. Mindez annak talaján jöhet létre, hogy az oktatási rendszerek egyetlen feladatuknak a "gazdasági-technológiai struktúrák munkaerő szükségletének kielégítését tartják". Papp szerint ez azonban egy hamis út. Az oktatás elsősorban "közjó", nem lehet sem szolgáltatásnak, sem árunak tekinteni (Papp, 2004).

A második aggasztó jelenséggént azt említi, hogy úgy tűnik a közoktatás számúzte feladatai közül a nevelést. Ennek hosszú távon drasztikus következményei lehetnek, mivel értékek és normák nélkül a társadalom működésképtelenné válik. Tudjuk, hogy az ember norma iránti igénye genetikailag kódolt. A szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy az oktatási rendszerek egy sajátos helyzetbe kerülnek azáltal is, hogy a diákok az információk nagy részét ma már nem az iskolából a pedagógusoktól szerzik. Az IT eszközök használata egyre szélesebb körben elterjedt a diákság körében. Ez a pozitív hatások mellett negatív következményekkel is jár, hiszen az információtechnika segítségével ma bármilyen információ beszerezhető, legyen az hasznos, vagy káros a gyerekek biztonságára. Ennek kapcsán Papp (2004) szerint felmerül a kérdés, hogy akkor hamarosan nem lesz szükség pedagógusokra? Nem lesz szükség iskolára? Csak hogy fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy vajon az az ember, aki ilyen módon szocializálódik, személyiséggé, vagy "reflexív mechanizmussá" alakul? (Papp, 2004)

A kutatás módszertana

Terepmunka keretében félig strukturált interjúkat készítettem egy kisvárosi, illetve egy községi általános iskolában, összesen 15 felső tagozaton tanító pedagógussal. Igyekeztem különböző életkorú, különböző végzettségű (munkaévek, tapasztalatok, humán és reálszakosok) pedagógusokat megkérdezni, hogy minél átfogóbbak legyenek az eredmények. A csoport jellemzői:

szak	Nyelvek				Természet-tudományok			Társadalom-tudományok			Művészetek
	magyar	román	angol	német	matek	fizika	biológia	vallás	történelem	polgári nev.	Zene
15	2	3	1	1	2	1	1	1 0,5	0,5 0,5	0,5	1

A megkérdezett pedagógusoknak öt fő kérdést tettem fel:

1. Munkája során fontosnak tartja-e a nevelést, mint feladatot?
2. Ha igen, hogyan jelenik meg ez a munkájában? (meséljen konkrét szituációkat, helyzeteket, amelyekben megjelenik a nevelés)
3. Milyen nevelési értékeket tart fontosnak közvetíteni, mint tanár?
4. Ön szerint milyen egy jó tanár?
5. Mi a véleménye a mai tanügyi rendszerről, annak előírásai milyen hatással vannak a tanórai nevelésre?

Eredmények feldolgozása

A felsorolt kérdéscsoportok képezik az interjúk elemzésének öt fő dimenzióját. A továbbiakban ezek mentén tárgyalom az eredményeket.

1. *Fontosnak tartja-e a nevelést?* – A megkérdezett pedagógusok közül mindenki nagyon fontosnak tartja az oktatás mellett a nevelést is, néhányan (főleg a vallástanárok) még fontosabbnak is tartják, mint az oktatást. *„Mindenképpen fontosnak tartom a nevelést az oktatás mellett, az osztályfőnöki munkán kívül is. Mivelhogy én egy olyan kegyetlen tantárgyat tanítok, hogy „Román nyelv és irodalom”, amit a diákok, mint tantárgyat, perifériára helyeznek, legfőképpen a nevelésre fektetem a hangsúlyt a munkámban. Ha nem tudnám a személyiségemet belevinni a tanításba, úgy gondolom a román mint tantárgyat nagyon nehéz lenne oktatni. Próbálok a személyiséggemmel megfogni, nevelni őket”*(36 éves falun román nyelvet oktató tanárnő).

Van, aki azt vallja, hogy az iskolában az oktatásnak és a nevelésnek párhuzamosan, kéz a kézben kell haladnia, és egy jó pedagógus ezt ösztönösen meg is valósítja. *„Belőlem jön, tudatosan nem választom szét...egybefonódik folyamatosan az oktatás a neveléssel”* mondja egy 40 éves tanárnő. *„Aki nem veszi észre és nem használja ki a nevelési helyzeteket, az nem igazi pedagógus”*- vallja több megkérdezett pedagógus is. Majdnem mindenki nehezményezi, hogy a túlsúlyolt tananyag miatt alig marad idő nevelési jellegű beszélgetésekre, pedig annak sokkal nagyobb lenne a hozadéka. *„Bár fontosnak tartom a nevelést, mindig az a hiányérzetem van, hogy erre kevés idő jut.”* (40 éves magyar nyelv és irodalom tanárnő). A megkérdezett tanárok többnyire úgy vélekedtek, hogy a nevelés gyakorlása inkább egyéni hozzáállás, mint kompetencia kérdése. *„Aki feladatának tekinti a nevelést, az foglalkozik is azzal, hogy fejlődjön ezen a téren. És elsősorban a hozzáállásán múlik, hogy hogyan teszi ezt. Én sokat tanulok az idősebb kollégáktól, nyitott vagyok, és szívesen részt veszek neveléssel kapcsolatos képzéseken. Mindig tanulok újat, amit megpróbálok alkalmazni a munkámban”* (27 éves falun tanító tanárnő).

Érdekesnek találtam azt, hogy a megkérdezett falun tanító négy pedagógus

kiemelte a kollégák, a jó munkaközösség támogató erejét, segítségét a nevelési feladatok gyakorlásában. Mivel kis közösségben tanítanak, a pedagógusok személyesen ismerik a diákok helyzetét (családi háttérüket is) és egymást, a munkaközösség tagjai közös megbeszéléssel segítenek egymásnak a diákokkal kapcsolatosan felmerülő nevelési kérdések, szituációk, konfliktushelyzetek megoldásában, egy álláspontot tudnak képviselni a diákok és szüleik előtt. *„Nevelési kérdésekben nagy segítségemre van az, hogy jó, összetartó munkaközösségben dolgozom, és van lehetőség arra, hogy megbeszéljem a kollégákkal a felmerülő nehézségeket, legyen az a diákokkal, vagy szülőkkel való konfliktus, vagy nézeteltérés. Ez azért is fontos, mert a közös megbeszélések által egy álláspontot tudunk képviselni diákok és szülők előtt”*(27 éves falun biológiát tanító tanárnő).

2. *Konkrét nevelési szituációk a pedagógusok munkájában.* A pedagógusok érdekes helyzeteket, szituációkat meséltek azon kérdésre válaszolva, hogy „Hogyan nevelnek miközben tanítanak? Miben és hogyan nyilvánul meg a nevelés a munkájukban?” A megkérdezett pedagógusok kétharmada leginkább konfliktushelyzetek megoldása során nevel, amikor az osztályban bizonyos tanulók tiszteletlenek, szabályokat szegnek meg vagy egymást bántják. Ezekben a helyzetekben a megbeszélést, a beszélgetést tekintik a legkézenfekvőbb megoldásnak. Ennek a menete általában hasonló: a felek megkérdezése, a probléma felderítése, a tévedések beismerése, a helyes viselkedési mód megtalálása, bocsánatkérés vagy büntetés. Ezeknek a megbeszéléseknek az időtartama, sűrűsége, hatékonysága nagyon sok tényezőtől függ, és igen meghatározó a pedagógus személyisége. Van, aki az erélyességet, a szigorúságot, a tanár „határozott egyéniségét” hangsúlyozza, és adott esetben a fizikai büntetést is szükségesnek tartaná. *„Azt gondolom, hogy ha a pedagógus egyénisége nem határozott, nem következetes, ott totális káosz van körülötte”* (36 éves német tanárnő). Van, aki inkább a tanulók érzelmeire próbál hatni, belátásra, együttérzésre, empátiára buzdítva őket. *„Egyik hetedik osztályban kiküldtem egy fiút a táblához, és amikor ment a helyére, egyik fiúosztálytársa lánynak csúfolta. A többiek nevettek rajta, a gyerekek meg folytak a könnyei. Ezt a szituációt ott helyben úgy oldottuk meg, hogy arra kértem a csúfolkodó tanulót, hogy gondolkozzon el azon, hogy mi az, amit tennie kell most ebben a helyzetben...megkérdeztem tőle, hogy ha veled történne ez, te hogyan viselnéd, hogyan éreznéd magad? Kérte a gyerek, hogy gondolkozhasson kicsit azon, hogy most mit is mondjon.., egy kicsi idő múlva jelentkezett, hogy bocsánatot szeretne kérni a társától”* (40 éves matematika tanárnő).

A két pólus között helyezkednek el a többiek, akik a probléma súlyossága szerint több-kevesebb időt fordítanak az esetek tisztázására, a tanulók nevelésére, függetlenül az általuk tanított tantárgyaktól. Kivételt talán a vallástanárok képeznek, akiknek az interjúiból kitűnik, hogy nekik sokkal bőségebb eszközeik vannak a nevelésre. Ők a megtanítandó témához is a nevelési lehetőségek szemszögéből közelítenek. Egyik hitoktató tanár szerint a nevelésnek legalább ugyanolyan arányban kell jelen lennie az órákon, mint az oktatásnak. Így nyilatkozik: *„Alárendelem a témát a nevelésnek...”,* fontosnak tartja, hogy amit lead, ne csak értsék, hanem megérezzék a tanulók. Különböző módszereket, játékokat emlegettek, amelyek segítségével nagyon hatékonyan teremtenek olyan szituációkat, amikor a nevelés észrevétlenül valósul meg. *„Volt egy olyan szituáció, amikor az egyik osztályban az egyik kislány többször füllentett, ha házi feladat vagy órai feladatokkal kapcsolatosan kérdeztem őt. Az osztályfőnök jelezte, hogy a társai ezért megvetik őt, és beszélt az édesanyjával is a problémáról. Ezért egy következő órán nem a*

tananyaggal foglalkoztunk, hanem egy varázsszékes játékot játszottunk, amelynek az a lényege, hogy a varázsszékekben ülő tanulókról a társai egy-egy jó tulajdonságot mondanak. A játékkal az volt a célom, hogy erősítsem a kislány önbizalmát azzal, hogy jókat mondanak neki. Ugyanakkor a többieket meg rákényszerítettem, hogy róla gondolkodjanak, keressék benne a jót. Egyénileg is elbeszélgettem a kislánnyal. Azóta nincs panasz a kislányra, nem füllent, úgy érzem, hogy a játék is hozzájárult ehhez" (24 éves vallástanárnő).

"Igyekszem a kerettantervből úgy kiválasztani azokat a témákat, amelyeket feldolgozunk órán a gyerekekkel, hogy azok az oktatás során a nevelést szolgálják. Az adventi időszakot például úgy kezdjük, hogy megtanulunk néhány adventi éneket például a "Szívem csendben az úrra figyel", a "Béke napja közel" egyházi énekeket, és minden óra elején meggyújtjuk a gyertyát az adventi koszorún, és gitárkísérettel (én gitározok halkán) énekelünk. Az éneklés után arról beszélgetünk, hogy miről szól az adventi időszak, ki mit szokott csinálni az adventi időszakban, kinek mit jelent a csend, a béke..." (33 éves vallás, történelem szakos tanár).

Az állampolgári nevelést és történelmet tanító pedagógus azt hangsúlyozta, hogy az ő tantárgyai keretében gyakoribbak a nevelési lehetőségek, amelyeket ő megpróbál maradéktalanul ki is használni. *"Például „Az ember egyedisége, az ember méltósága” című leckéknél konkrét helyzeteket beszélünk meg, vagy olyan filmeket értelmezzük, amelyek véleményalkotásra, beszélgetésre készítetik a tanulókat".* Vallja, hogy *„nemcsak tantárgyakat tanítunk, hanem karaktert is nevelünk. Megpróbálunk a gyerekeknek tartást, bátorságot, önbecsülést adni" (38 éves történelmet és polgári nevelést oktató tanár).*

A megkérdezettek fele a személyes példa, a mintaadás szerepét is kiemelte a nevelési folyamatban, amely hatékonyabb lehet a „prédikációknál”. Egy tanár a közösen végzett tevékenységek nevelő hatását emelte ki, amikor *"utánzással, spontánul veszik át a jó példát a gyermekek, ugyanakkor részvételre, együttműködésre is ösztönözzük őket" (45 éves fizika- kémia szakos tanár).*

A vallástanárok egyike arra is felhívta a figyelmet, hogy a konfliktuskezelések, problémamegoldások során a pedagógusnak személyesen kell példát mutatnia a gyermekeknek, különben hiteltelen lesz az üzenete. *„Ha kiabálok nekik, akkor azt mondják, hogy ők hogy bocsássanak meg egymásnak, ha én sem bocsátok meg nekik" (33 éves vallás, történelem szakos tanár).*

Az osztályfőnökök osztályfőnöki órákon, heti egy alkalommal, megpróbálnak, saját felkészültségük és személyiségük szerint nevelni és tiszteletben tartani a vonatkozó tantervi előírásokat. Ezek közül csak néhány példa a környezettudatosságra, egészséges életmódra, katasztrófa helyzetek megfelelő kezelésére, rendszeretetre, tiszteletre, önismeretre és társakhoz való megfelelő viszonyulásra való nevelés. Többen is említették, hogy az osztályfőnöki órák jelentős részében az osztályközösségekben adódó konkrét konfliktushelyzetek, iskolai eredmények, szabályszegések, viselkedési problémák megbeszélése zajlik, gyakorlatilag kevés idő jut az előírt témák feldolgozására. Érdekes az is, hogy a nevelés kapcsán az osztályfőnököknek elsősorban nem az osztályfőnöki feladatkör nevelési szituációi, élményei jutottak eszükbe, inkább a szakórájuk ideje alatt vagy a szünetekben történő problémák megoldásáról beszéltek.

Van, aki osztályfőnökként különböző történetek felolvasásával és megbeszélésével próbálja jó irányba terelni a tanulók viselkedését, mások személyes és kevésbé személyes példák elmondását tartják célravezetőnek az osztályközösségben felmerülő problémák, konfliktushelyzetek megoldásában. A megkérdezettek egyharmada az otthoni, családi nevelés hiányosságait is

megemlítette, mint olyan tényezőt, amely megnehezíti a pedagógusok iskolai nevelésének hatékonyságát. *„Azt tapasztalom, hogy nagyon sok gyereknek nincsenek meg az otthonról hozott medreik úgymond, amelyekben biztonságban érezhetik magukat, és emiatt az iskolában keresik ezeket a viszonyítási pontokat. Nagyon sok érzelmileg elhanyagolt gyerek provokatív, és folyamatosan feszegeti a határokat, mindezt azért, mert figyelemre és elismerésre van szüksége. Ez meg sok konfliktust szül a tanár-diák kapcsolatokban” (40 éves magyar nyelv és irodalom tanárnő).*

Van, aki szerint elveszett mind a szülői, mind a pedagógusi tekintély és a helyzet *„egyre rosszabb lesz, hiszen a pedagógusok kezéből minden eszközt kivettek. Nem szabad megütni, nem szabad kiküldeni óráról, nem szabad megszegényíteni, nem szabad hármast adni...Semmit sem szabad!” (36 éves német tanárnő).* Van, aki szerint a szülők elfoglaltságuk miatt nem tudják megfelelő módon ellátni nevelési feladataikat, ezért ezt az iskolának, a pedagógusoknak kellene felvállalniuk. *„A gyermekek igénylik, szívják magukba a nevelést, az nekik keretet, biztonságot jelent” (40 éves matematika tanárnő).* Egyik pedagógus azt is megállapítja, hogy a gyermekekkel keveset beszélgetnek az „élet nagy dolgairól”, pedig az jobban érdekli őket, mint a matematika és a későbbiekben inkább hasznukra válna.

3. *Értékek, amelyeket fontosnak tartanak közvetíteni a pedagógusok.* Arra a kérdésre, hogy milyen értékeket szeretnének közvetíteni a pedagógusok oktatási-nevelési munkájuk során, nagyon sokféle válasz érkezett. Sokan említették meg az elfogadást és toleranciát (hatan), illetve a kölcsönös tiszteletet (négyen).

„Igyekszem úgy előadni a tananyagot, hogy legyen abban egy szolid értékrend, amiben én hiszek. Hogy mit tartalmaz ez az értékrend? Elsősorban a becsületességet, az összetartást, az élményközpontúságot, a tenni akarást, az egymás megbecsülését és tiszteletben tartását emelném ki” (48 éves angol tanár). Valószínűleg a mai iskolák megváltozott világában ezeknek az értékeknek a hiánya okozza a legtöbb problémát. A társadalmi egyenlőtlenségek elmélyülése nyomán az iskolák világában együtt tanulnak a gazdagabb és a szegényebb rétegek gyerekei, akiknek meg kellene tanulniuk egymás helyzetének elfogadását, egymás tolerálását. Ez a folyamat nem zökkenőmentes, a kiközösítés, a lenézés, a gúnyolódás sok problémát okoz a pedagógusoknak. Ugyanakkor a megváltozott nevelési felfogások, az egyre nagyobb hangsúlyt kapó gyermekközpontúság nyomán a hagyományos pedagógus-tanuló kapcsolat, a régi tekintélyelvű nevelés átalakulóban van, a szabadsággal együtt a szabadosság is teret kapott. A pedagógusok közül sokan nehezen viselik az új helyzetet, a tiszteletre nevelés nagy jelentőséggel bír számukra.

Összevetve az értékeket azt láthatjuk, hogy a régi klasszikus értékek (pontosság, becsületesség, munka szorgalom, tudás, műveltség, kitartás, következetesség, igazságosság, gerincesség, közösségi értékek) még mindig túlsúlyban vannak a tanárok értékpreferenciáiban, de ugyanakkor megjelentek már a mai "modernebb" értékek is, amelyek arra helyezik a hangsúlyt, hogy a gyermek jól érezze magát az iskolában. Ilyen értékek az élményközpontúság, nyitottság, helyes önértékelés, tenni akarás, részvétel, együttműködés. *„Fontosnak tartom a nyitottságot irányukban, a jóindulatot, az esélyt, a kitartást, és a helyes önértékelést” (24 éves vallástanárnő).*

4. *A jó tanár jellemzői.* A jó tanár jellemzői kérdés kapcsán érdekesnek találtam, hogy párhuzamosan jelennek meg a tradicionálisabb értékek (a jó tanár sokoldalú, gondolkodó, szigorú, következetes, fejlődőképes, folyamatosan tanul, önvizsgálatra képes, rendet teremt maga körül és a gyermek fejében, tiszteli a gyermeket és eléri, hogy őt is tisztelik) és a "modern" (nyitott, kreatív, rugalmas, humoros, pozitív

kisugárzású, segítőkész, gyermekre figyelő, élvezetesen tanító) értékek a megkérdezett pedagógusok felsorolásaiban. Megpróbáltam összefüggéseket keresni a követendő értékek, tanári jótulajdonságok és az életkor vagy a tanított szak között, de nem sikerült egyértelmű kategóriákat létrehozni. Egyértelműen nem jelenthető ki, hogy a fiatalabb pedagógusok az általam „modernebbnek” nevezett értékeket, tulajdonságokat preferálnák, vagy mondjuk a humán szakos tanárok „gyermekközpontúbbak” lennének. Több megkérdezett pedagógus válaszában ugyanolyan arányban jelentek meg tradicionális és "modern" tanári jellemzők. Ez jól mutatja, hogy a pedagógusok értékpreferenciáit, szemléletmódját illetően egy változási folyamatnak vagyunk a tanúi, legalábbis deklaratív szinten. Bár az oktatási rendszer a merev követelményeivel, állandó kiszámíthatatlanságával, bizonytalan reformkezdeményezéseivel nehezen tud egyértelmű irányt mutatni pedagógusoknak, az iskolák megpróbálnak alkalmazkodni az „új idők új szeleihez”. *„Igyekszem úgy felépíteni az óráimat, hogy azok ne a merev rendszert, hanem a gyereket szolgálják”*-vallja egy 33 éves vallás-történelem tanár.

5. *Vélemények a mai oktatási rendszerről.* A beszélgetések utolsó felében arról kérdeztem a pedagógusokat, hogy mi a véleményük a mai oktatási rendszerről, mennyiben segíti vagy gátolja őket abban, hogy oktatás mellett neveljenek is. Ebben a kérdésben elég nagy egyetértés fogalmazódott meg abban a tekintetben, hogy a mai oktatási rendszer nem kedvez az iskolai nevelésnek. Ezen kérdés kapcsán nagyrészt a mai romániai oktatási rendszer hiányosságairól beszéltek. A legnagyobb hiányosságként a teljesítményorientáltságot említették, nehezményezték a zsúfolt tananyagot, a teljesítményhajsztát, a vizsgarendszert. A megkérdezettek kétharmada nem tapasztal stabilitást az iskolai rendszerben, többen is említették, hogy azt a tananyagmennyiséget, amit a rendszer megkövetel, majdhogynem lehetetlen a diákok számára befogadni. Emiatt sok pedagógus azon vívódik, hogy hogyan lopja be úgy a tudatos nevelést az iskolai mindennapokba, hogy közben az oktatási „normát” is teljesíteni tudja. *"Az iskola egy nagyon zárt rendszer, a román oktatási rendszer nagymértékben tudásközpontú szerintem.. "(45 éves fizika-kémia szakos tanár).* Nagyon sokak véleményét tükrözi az alábbi interjúrészlet, amelyben jól kitapintható a pedagógusok kiábrándultsága, felháborodása az oktatási rendszerrel kapcsolatban. *"Azt gondolom, hogy a mai román oktatási rendszer holtvágányon van. Mindenki mellébeszél, és semmiféle intézkedés nem arról szól, amiről szólnia kellene. Beszélnek decentralizációról, és közben még jobban központosítanak, beszélnek nyitott kerettantervről, rugalmasságról, miközben még több papírmunkát, dokumentálást kérnek a pedagógusoktól, beszélnek nyitottságról, digitalizációról, miközben olyan tankönyvekkel dolgozunk, amelyeket a kilencvenes években nyomtattak, és ráadásul tele vannak hibával..., ezek nemcsak elírások és pontatlanságok, esetleg a fordítás miatt, hanem maga a tartalomban is döbbenetesen nagy, otromba hibák jelennek meg. Hogy várnak el nyitottságot, következetességet és fejlődést, ha azt gyomrozzák ellenőrzések esetén, hogy ezt vagy amazt a leckét hogyan tanítottam meg a 15 évvel ezelőtti gyártott tankönyvből, és főleg hogyan dokumentáltam ezt. Mondanak egyet és csinálnak mást, ahelyett, hogy egyszerűsíténeék, áttekinthetőbbé, lazábbá, eredményközpontúvá tennék mind a tananyagot, mind magát a rendszert, inkább körülményesebbé és átláthatatlanabbá teszik azt"* (38 éves történelmet és polgári nevelést oktató tanár).

Tanárképzés mint „opcionális modul”

Nagyon sok pedagógus közös véleménye, hogy az oktatás-nevelés egyensúlyának megtalálása a mai iskolarendszerben igazi kihívás a pedagógus számára. A beszélgetések során majdnem minden megkérdezett az általános időhiányra, a túlsúlyolt tananyagra, a tanterv előírásainak teljesítési kötelezettségére panaszkodott, amelyek miatt a nevelés háttérbe szorul. Nagyon kevesen vallják és vállalják, hogy a nevelés mindennek előtt. Mindez arra enged következtetni, hogy a legtöbb pedagógus munkájában az oktatás, a tananyag megtanítása, a tanterv követése a fő komponens, a többi csak „mellékes feladat, ha jut rá idő”, és tudatosan nevelni inkább a „mellékes, nem vizsgatantárgyak” keretében szoktak (vallás, osztályfőnöki, polgári nevelés órákon). Hogy milyen tényezők hatására alakult-alakul ki a pedagógusok ilyenfajta szemléletmódja, annak felderítése túllépné ennek a tanulmánynak a kereteit. Meglátásom szerint ebben nagy jelentősége van a tanárképzés jelenlegi folyamatának is, amely mintegy „opcionális modulként” jelenik meg az alapszak mellett. A téma kapcsán egy interjú keretében a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Tanárképző Intézetének igazgatóhelyettesével beszélgettem, akitől konkrét információkat szerezhettem a tanárképzés szerkezeti felépítéséről, tartalmáról, nehézségeiről. Az igazgatóhelyettes elmondta, hogy a Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében működő alap-, illetve mesterképzések minden szakáról választhatják a hallgatók opcionális modulként a tanárképzést, és ezt a modult a szakképzéssel párhuzamosan teljesíthetik. A hallgatóknak lehetőségük van a tanárképzőt három nyelven választani: román, magyar illetve német nyelven, hogy ki-ki a saját anyanyelvén vehessen részt a képzésben. Az egyetemi vagy a mesteri képzésre jelentkező hallgatók már a felvételikor választhatják a modult. Felvételi követelmény az egyéni hivatalos dokumentumok mellett egy egyoldalas motivációs esszé leadása, amelyben a hallgató megindokolja, hogy miért akar tanár lenni, illetve szerinte milyen kompetenciái, képességei vannak ahhoz, hogy jó tanár, jó pedagógus váljék belőle. A hallgatók felvételéről a beérkező motivációs levelek alapján egy bizottság dönt. Az igazgatóhelyettes elmondta továbbá, hogy korábban, a bolognai folyamat érvénybelépése előtt, a tanárképzés tárgyai opcionális tárgyként a szakképzések kerettantervében szerepeltek. Azt is megtudtam, hogy a képzés első félévében nevelépszichológiát, második félévben a pedagógia alapjait és oktatáseméletet, harmadik félévben pedig tanterveméletet és értékeléseméletet oktatnak a tanárképzésben. Negyedik félévtől ki-ki saját szakjának szakmódszertanát tanulja, az ötödik- hatodik félévben következik a pedagógiai gyakorlat. Az ötödik félévben még csak maguk között, egy szakmódszertanos irányításával „szimulálják” a tanítást, az iskolákban csak megfigyelőként vannak jelen. A hatodik félévben kerül sor a konkrét iskolai gyakorlatra, ami négy-öt óra megtartásával zárul. Ha végigkövetjük az egyes félévek „tananyagát”, megállapítható, hogy elméletben, tantárgyként jelen van a nevelés, azaz sokféle módon tanulnak róla a hallgatók. De ez még egyáltalán nem garantálja, hogy a későbbiekben, éles helyzetekben kezelni tudja azokat a problémákat, konfliktusokat, amelyek egy-egy tanulóközösségben felmerülnek (mindent tudhatunk a kerékpárról, de attól még nem tudunk kerékpározni). A hatodik félévben a négy-öt tanítási óra megtartását az igazgatóhelyettes is kevésnek ítéli meg, ennek legfőbb oka –mondja-, hogy a tanárképzés és az alapképzés egyszerre, egymással párhuzamosan történik. És bár az oktatók között vannak, akik a szaktudás mellett a pedagógia, a módszertan ismeretét is elvárják a hallgatóktól, ez nem mindig élvez prioritást. Ugyanakkor „mivel magas létszámú csoportokkal dolgozunk, nagyon megterhelő volna a kolozsvári

középiskolákra nézve, ha több gyakorlati tanítási órát kérnénk a hallgatóktól – sorolja a további akadályokat az igazgatóhelyettes. Ezért próbálnak olyan megoldásokat találni, amelyek lehetővé teszik a hallgatók gyakorlatszerzését iskolai környezetben. Több szakmódszertanos tanár kéri a hallgatóktól, hogy bizonyos periódusokban vegyenek részt pedagógiai gyakorlaton a lakhelyükhöz közeli iskolákban. A gyakorlatot megfigyelési lapokkal dokumentálják, pedagógiai portfóliót állítanak össze és ezzel bizonyítják az iskolai gyakorlaton való részvételüket. Ha valaki az alapszak végzésének idején nem választotta a tanárképzés modulját, az később megteheti posztgraduális képzés keretében, sűrített óraszámában, egy félév alatt, hétvégeken, költségtérítéssel.

Az elmondottak alapján megállapítható, hogy a hallgatók az egyetemen elsősorban szakismereteket tanulnak, valamilyen területnek a „szakértői” lesznek, és csak másodsorban, kiegészítésképpen tanulnak bizonyos tantárgyakat a tanárképzés kínálatából. A későbbiekben, amikor az iskolában gyermekeket tanítanak, akkor is elsősorban az illető tantárgy „szakértőjeként” a szakanyagot szeretnék megtanítani. Minden osztálybeli probléma, konfliktus az eredeti céljától tereli el a szaktanárt, ezért minél kevesebb idő- és energiaráfordítással próbálja megoldani a problémát, hogy visszatérhessen a tananyaghoz. Nagyon gyakran a tananyag az elsődleges, a gyermek csak másodlagos ebben a folyamatban. Kivételt képeznek a „problémás gyerekek”, a „problémás osztályok”, akik nem „nyelik” előírászerűen a tananyagot, és figyelmet követelnek maguknak. Ekkor derül ki, hogy a szaktanár milyen nevelő, hogy valóban gyermekközpontú vagy csak „szaktanár”, aki nagyon jól tudja a szakanyagot, de tehetetlen, ha nevelési problémákkal szembesül.

Következtetések, összegző gondolatok

A megkérdezett pedagógusok egyöntetűen fontosnak tartják a nevelést is az oktatás mellett. Ennek ellenére iskolai munkájukban meglehetősen ritkák és kevésbé változatosak a nevelési alkalmak. Többségük azokat a helyzeteket említette, amikor tulajdonképpen fegyelmezés céljából került sor nevelő jellegű beszélgetésekre. Mindannyian arra panaszkodtak, hogy a túlsúlyos tananyag, a szigorú vizsgarendszer, a teljesítményhajsza miatt alig marad idejük a nevelésre, pedig a gyermekek részéről igen nagy igény mutatkozna rá. Alig néhány szaktanár (vallás, történelem, polgári nevelés) „engedheti meg” magának, hogy a tanóra témáját alárendelje a nevelésnek, hogy hosszasan bizonyos témák mentén beszélgessenek, élményt szerezzenek. A beszélgetésekből az is kiderült, hogy ők sokkal változatosabb módszereket, eszközöket alkalmaznak óráikon, amelyek több sikerélményt is hoznak számukra. A heti egy osztályfőnöki órának szintén a tantervet kell követnie, amelynek témája ritkán esik egybe az osztályt foglalkoztató aktuális problémákkal.

Az is megfigyelhető, hogy az iskola világában egyszerre vannak jelen tradicionális és modern értékek. A becsületesség a pontosság, a munka, szorgalom, tudás, következetesség, igazságosság mellett megjelennek a gyermekközpontú nevelés értékei is. Ilyen értékek a élményközpontúság, nyitottság, helyes önértékelés, tenni akarás, részvétel, együttműködés. Az interjúk alapján nehéz megrajzolni a jó tanár profilját, itt is megjelennek a klasszikus tanári tulajdonságok, jellemzők mellett (sokoldalú, következetes, művelt, szigorú, tiszteletet követelő, igazságos.) a gyermekközpontúságot előtérbe helyező tanári jellemzők is.

Az interjúk alapján a romániai oktatási rendszer „negatív szereplőként” jelenik meg a pedagógusok életében, a rendszer merevségét, irreális elvárásait, tétovaságát hangsúlyozzák, amely kevés lehetőséget enged a tanároknak a nevelésre.

Köztudott, hogy a személyiségfejlődés és annak formálódása és a nevelés szükségszerűen szorosan összefügg egymással. A nevelés fő célja az emberré válás a szó legnemesebb értelmében. A megváltozott gazdasági körülmények miatt a családban is egyre többet veszít súlyából a nevelés, nevelés nélkül viszont nincs kiteljesedett ép személyiség. Éppen ezért egyre nagyobb lesz az iskola, a pedagógus szerepe a gyermekek nevelésében. Ennek felismerése szükségessé teszi azoknak a kompetenciákat fejlesztő oktatási módszereknek és eljárásoknak a megtalálását, amelyek lehetővé teszik a pedagógusok számára, hogy a tantervek, tankönyvek, tananyagok sűrűjében észrevegyék a „jó szóra”, nevelésre szoruló gyermekeket.

Irodalomjegyzék

- Baska Gabriella (2006). Történelem és nevelés. In Schaffhauer Francz (szerk.), *Történelem, társadalom, nevelés. A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése, 4. kötet*. Budapest: ELTE PPK Neveléstudományi Intézet.
- Bábosik István (1999). *A nevelés elmélete és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Buda Béla (1986). *A személyiségfejlődés és nevelés szociálpszichológiája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Burány Marianna (2010). Az oktatás és nevelés mint foglalkozás. *Új Kép*, http://ujkep.net/2010-01-14_Az_oktatas_es_neveles_mint_foglalkozas [2016.05.04.]
- Csapó Benő (2000) Az oktatás és a nevelés egysége a demokratikus gondolkodás fejlesztésében. *Új Pedagógiai Szemle*, (2), 24-34.
- Fáyné Dombi Alice (2011). *Pedagógusképzés, pedagógus pálya, kiterjesztett pedagógus szerep. Oktatási segédanyag a Gyakorlaivezező mentor szakirányú továbbképzési szakhoz*. TÁMOP 4.1.2 Szeged.
- Hernádi Krisztina (2008). A pedagógus. In *Útravaló pedagógusoknak az intézményi implementációs folyamatok gyakorlattá válásához*. Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság.
- Istvánfi Zoltán Endre (2011). A pedagógus személyiségének jelentősége és hatása a nevelési és oktatási folyamatban – a vezető lehetőségei a pedagógus fejlesztésében. <http://www.baratok.sk/istvanfi-zoltan-endre/691-a-pedagogus-szemelyisegenek-jelentsege-es-ha> HYPERLINK "<http://www.baratok.sk/istvanfi-zoltan-endre/691-a-pedagogus-szemelyisegenek-jelentsege-es-hatasa-a-nevelesi-es-oktatasi-folyama>" HYPERLINK "<http://www.baratok.sk/istvanfi-zoltan-endre/691-a-pedagogus-szemelyisegenek-jelentsege-es-hatasa-a-nevelesi-es-oktatasi-folyama>"tasa-a-nevelesi-es-oktatasi-folyamatban-a-vezet-lehetsegei-a-pedagogus-fejleszteseben [2016.12.03.]
- Papp Sándor (2004). *Az oktatás és nevelés műhelye vagy szolgáltató intézmény?* <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=211> [2016.12.20.]
- Zrinszky László (2002). *Neveléselmélet*. Budapest: Műszaki.